

*Семантика и синтаксис на словосъчетания от
две съществителни в иврит и български
„родителна относба“*

Мони Алмалех

Връщането и разглеждането на „родителната относба“ се диктува от три еднакво важни причини: 1. Опиране и разработване на българската традиция; 2. Научната стойност на 'родителната относба'; 3. Липсата на 'родителна относба' в падежната граматика на Ч. Филмор.

През петдесетте години Ал. Теодоров-Балан събужда широка и на моменти ожесточена дискусия в българското езикознание с мнението си, че в съвременния български език има падежи/склонение. Времето показва, че становището му е предвестник на падежната граматика. [Теодоров-Балан, 1940], [Теодоров-Балан, 1954, с. 40—60], [Теодоров-Балан, 1957]

Според Теодоров-Балан „Грамматическата категория падеж е логично понятие. Падеж се осъществява в изречение. Там го разбираме във с м и с ъ л а на вътрешна относба между вършене и същина, между същина и същина. Всякой език управлява свои способности за израз на падежни относби („смислови връзки“, „синтаксови отношения“), каквито и колкото ги отличава в действителността със своето мислене. Падежът е универсално понятие.“ [Теодоров-Балан, 1957, с. 32]

Грамматическата категория падеж, разбирана като „логическо понятие“, е извън облиците на думите. Разликата между падежната форма и падежното отношение е, че „обликът за падежа е категория морфологическа, а падежната относба е категория синтаксова“.

За близостта и разликите между двата модела на падежни граматики (Филмор – Теодоров-Балан) вж. [Илиева, Алмалех, 1985, с. 441—446].

Дефиницията на „родителната относба“ гласи: „Родителна относба произлиза между две същини, от които едната става признак на другата: относбата изхожда из основната същина и си поима признак от другата („родител“) (признакът принадлежи на първата („носител“): *слава на героите* (сир. геройска слава, по руски: *слава героев*). От този пример се вижда, как дателна относба се превръща в родителна... [Теодоров-Балан, 1954, с. 48]

Родителната относба на Теодоров-Балан е „вътрешна относба между две същини“ и би трябвало да съдържа различните семантико-синтактични отношения по логика (не по облик) между съществителни имена в словосъчетание. Затова той дава следната структурна схема за възможните появи на две същини в родителна относба:

„име + (на, от + име); име + име. [Теодоров-Балан, 1957, с. 32]

Теодоров-Балан маркира с тази схема възможните предложни и безпредложни словосъчетания от две съществителни имена в съвременния български език.

I. НУЖДАТА ОТ СЕМАНТИЧНАТА РОЛЯ „РОДИТЕЛНА ОТНОСБА“ ЗА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Авторът на падежната граматика Ч. Филмор не включва отношенията между членовете на подобни синтактични конструкции от две съществителни като отделна семантична роля, т.е. падежната му граматика не отчита отношенията между знаците-лексеми на две субстанции. Това е разбираемо, защото в английския език подобни конструкции решават своите семантични проблеми не както е в българската семантика. В безпредложните *stone wall*, *gold watch* отношенията са ярко и ясно атрибутивни, защото цялата конструкция се счита за сложна дума (компаунд). Опорната, главната дума е второто съществително. При предложните конструкции — *cup of tea*, *piece of cake* — семантиката на предлога е, която премахва неясноти, възникващи в българските безпредложни *чаша чай*, *парче кейк*. Любопитно е, че българските словосъчетания от две съществителни, свързани с прилагане от типа с несъгласувано определение, точно съответстват на английските предложни словосъчетания от две съществителни. Известно е, че предлозите също са носители на надежна рамка, в която се „вместват“ различните съществителни.

II. СЛОВОСЪЧЕТАНИЯ ОТ ДВЕ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ (НЕСЪГЛАСУВАНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ), НЕСЪДЪРЖАЩИ НЕЛИЧНИ ГЛАГОЛНИ ФОРМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Тия словосъчетания са предложни и безпредложни. Семантиката и на двете конструкции се определя най-общо по два начина — 1. Извън контекст; 2. В зависимост от контекста.

II.1. Безпредложни.

Важното тук е следното:

II.1.1. С несъгласувано определение, където двете съществителни имат два различни референта:

II.1.1.1. *чаша вода* — Някои автори съзират в 'родителната относба' в примери като *чаша вода*, *аудитория студенти* 'частитива' ('партитив'), напр. Теодоров-Балан [Теодоров-Балан, 1957, с. 31]. А. Михневич също смята словосъчетанията от този тип, най-общо, за „партитивни“, но за разлика от Теодоров-Балан прозорливо маркира възможността за наличие на повече от едно семантично отношение в тях. Той говори и за 'партитив-вместилище', 'събирателни партитиви', 'партитиви мярка' и др. [Михневич, 1976, с. 34—39]

Отношението 'количество-предмет' неправилно слага равенство между словосъчетанията от две съществителни, от които едното е за вместилище със словосъчетанията със структура *числ. + същ.* — *пет литра*, *пет чаши*.

Семантичните отношения 'номинален локатив' и 'приблизително количество-предмет', различени в [Алмалех, 1990], [Алмалех, 1993] показват не само разликата между това словосъчетание и словосъчетанията от типа *числ. + същ.* Отношението 'номинален локатив' различава тук значението за място от локативното отношение, когато то е обвързано със семантиката на глагола в падеж-

ната граматика на Филмор. И пак Теодоров-Балан разгръща отношенията между двете, безпредложно свързани, съществителни в отношение, имащо съответствие с глаголността: „...И в тоя родителен израз...принципът е глаголки: *китка* (свита от) *цвете*; *куп* (сторен от) *слама*; *грамада* (струпана от) *камъни*; *еръв* (уни-зана с) *жълтици*... [Теодоров-Балан, 1957, с. 31] По същество това са трансформации, които показват, че тия словосъчетания са вид стягане, елипса, но от друга страна, те остават едно самостоятелно единство в езика. Ето защо, бидейки самостоятелно единство, те имат нещо типично свое — отношението 'номинален локатив', което ги различава структурно и семантично както от синонимните им изреченски конструкции, така и от словосъчетанията със структура числ. + същ.

Маркирането от Теодоров-Балан на факта, че тези словосъчетания са вид елипса спрямо „глаголка везба“, но не и семантично, напомня за същността на неличните глаголни форми, които Ив. Буюклиев, цитирайки М. В. Ломоносов, дефинира и коментира като *съкращение*, създадено „от съединението на името и глагола в едно изказване.“ [по Кожин, 1974, с. 305]

II.1.1.2. *филия хляб*: Наред с 'приблизително количество—предмет' бе различено и 'форма—предмет', т.е. тук родителната „семантичната относба“ съвсем не означава само и просто 'партитив' ('част—цяло'), както я маркира Теодоров-Балан. [Теодоров-Балан, 1957, 31—32].

II.1.1.3. *ято птици*: В този тип словосъчетания отново обичайното разбиране на родителната относба като 'част—цяло' е недостатъчно. Тук едното съществително е събирателно и очевидно има 'голямо количество—предмет' + 'приблизителна форма—предмет'. Детайлна класификация вж. в [Алмалех, 1993, с. 38—46].

II.1.2. Приложения. И двете съществителни са названия на един референт. За всички словосъчетания от този тип е важима синтактична синонимия между словосъчетанието и копулативна конструкция:

II.1.2.1. *доктор Петров, доктор Петрова. = Докторът е Петров и Петров е доктор.*

II.1.2.2. Скрити сравнения — *снага топола.*

II.1.2.3. *леца чорба, боб чорба*: Словосъчетания, при които не може да се определи коя е главната част и стоят близо до сложните думи.

II.2. В контекст

Най-важното в [Алмалех, 1990], [Алмалех, 1991] и [Алмалех, 1993] е доказването на следното:

В зависимост от семантиката на глагола се различават силно и слабо семантично управление. Ако семантиката на глагола се отнася и до двете съществителни имена, може да говорим за силно именно прилагане. Ако семантиката на глагола се отнася само до едното от съществителните имена, тогава синтактичната връзка между съществителните е слаба. Това означава, че в случаите на словосъчетания с приложения прилагането е винаги силно. В пример като *Изпих чаша вода.* прилагането е слабо, защото *изпия* се отнася само до лексемата *вода*. В пример като *Нося чаша вода.* обаче прилагането между несъгласуваното определение и определяемото, с функция на допълнение в изречението, е силно, защото се носи и водата, и чашата.

Става ясно, че семантичното управление, взимайки предвид семантиката на съществителните и на сказуемото—глагол, позволява да бъдат различени силно и слабо именно прилагане.

При приложенията, доколкото и двете имена са две названия на един референт, прилагането е винаги силно и не се влияе от семантиката на глагола, с който се съчетава словосъчетанието.

II.3. Предложните словосъчетания от две съществителни имена (*чаша с вода, ято от птици*) и семантико-синтактичните явления при тях са разглеждани в [Стоянова, Алмалех 1990, с. 463—474]. Използва се съпоставителният метод: съпоставят се българският и румънският език, както и предложни спрямо непредложни структури, съдържащи едни и същи лексеми.

II.3.1. В контекст. При предложните словосъчетания контекстът не е важен за определянето на синтактичната връзка между съществителните. Това е така, защото е налице предлог, фиксиращ предложно свързване. Това става без помощта на семантичното управление. Всичко това се доказва и показва на съпоставителна основа (български и румънски език). Остава валидно обаче условието, че може да кажем *Изпих чаша с вода.*, но и *Нося чаша с вода*, където подобие с безпредложните варианти е пълно. Налице са явления, описани от понятията първичен и вторичен семантичен обект. Първичният семантичен обект е същината, засегната пряко от действието, а вторичен семантичен обект е същината, явяваща се като атрибут на другата същина, пряко засегната от действието. За това лексемата *вода* в *Изпих чаша (с) вода* е първичен семантичен обект, а *чаша* е вторичен. В примера *Нося чаша (с) вода*, обаче и двете съществителни, подобно на словосъчетанията с приложения, са първичен семантичен обект.

II.3.2. Извън контекст. Семантичната структура на предложните съответствия на безпредложните *чаша вода, парче кейк — чаша с вода, парче от кейк* — съдържат същите семантични отношения както безпредложните, но йерархията помежду тия еднакви семантични отношения е друга. Йерархията на семантичните отношения при тях е следствие от семантиката на предлога.

Тази синонимност между предложните и безпредложните словосъчетания от две съществителни не е убягнала от вниманието на Теодоров-Балан: „смислът на относба между две същини (относба именска), съвсем различен от относба между предлог и същина (относба глаголска)..., с време е затрил глаголския признак у став *на* във *везби*, както *на момата*, та е настанал именски признак, равнозначен с падежния признак на руския родителен строй...“ [Теодоров-Балан, 1957, с. 31]

III. СЛОВОСЪЧЕТАНИЯ ОТ ДВЕ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ, СЪДЪРЖАЩИ НЕЛИЧНИ ГЛАГОЛНИ ФОРМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

След изясняване на ред въпроси (семантично управление, силно и слабо именно прилагане, относителна синонимия между предложните и безпредложните варианти, първичен и вторичен семантичен обект) за словосъчетания от две съществителни имена в българския език (и предложни, и безпредложни) става интересен проблемът за словосъчетанията от две съществителни имена, едното от които е отглаголно съществително име или причастие.

Известно е, че отглаголните съществителни, причастията и деепричастията съхраняват реакционните способности на глагола и получават обстоятелства и допълнения. Факт, отбелязан от Л. Андрейчин: Отглаголните *с ъ щ е с т в и т е л н и*, както и други отвлечени съществителни, сродни по корен с някои глаголи, управляват същите *н е п р е к и* допълнения, както и изходните глаголи, напр. *лутане по улиците, налитане върху неприятеля, препъване с книжа, пъту-*

ване с другар, вяра в успеха, страх от наказание, борба за свобода и пр., обаче отглаголните съществителни, образувани от преходни глаголи, обикновено не се свързват с пряко допълнение, а го заменят с притежателно определение, образувано с помощта на предлога на: *изпращане на суми* (срв. *изпращам суми*), *прибиране на реколтата* (срв. *прибирам реколтата*), *изпълнение на правилника* (срв. *изпълнявам правилника*) и т.н. [Андрейчин, 1978, с. 364]; Ст. Стоянов: „Тези съществителни притежават ярко изразена глаголност и запазват съчетаемостта (рекцията) на глагола, от който са образувани, например глаголът *чета* е преходен и има винителна рекция, т.е. може да получи пряко (безпредложно) допълнение: *чета книга*, затова и отглаголното съществително *четене* има същата съчетаемост (*четене книги*, *пиша писма* (*писане писма*; *излизам из (от) стаята* (*излизане из (от) стаята* и пр.

Вместо *четене книги*, *раздаване награди* и под. се предпочитат съчетания посредством предлога на: *четене на книги*, *раздаване на награди* и пр. [Стоянов, 1964, с. 408]; „Поради отслабената си глаголност отглаголните съществителни с наставка *-ние* не запазват рекцията на глагола, от който са образувани, например: *проследявам цел*, *проследяване целта*, *преследване на целта*; *употребявам нещо*, *употребяване (на) нещо*, (*да*) *престъпня нещо* — *престъпление* и пр.

Изобщо отглаголните съществителни с наставка *-ние* и когато са образувани от преходни глаголи, не могат да имат пряка винителна рекция, т.е. не могат да се поясняват от преки допълнения, например: *наказване виновните*, *наказание на виновните*.“ [Стоянов, 1964, 409—410].

Хр. Първев също маркира посоченото от Л. Андрейчин и Ст. Стоянов „За отглаголните съществителни с наставка *-не* е характерна подчертаната вече и ясно изразена действеност, процесуалност, напр. *Понякога шегуването е единственият начин да се утешим при безизходност* (Д. Димов). Вербалността при тях намира и естествен синтактичен израз, напр. в допълнение или определение: *четене (на) книга*, *писане (на) статия*, *гледане (на) филм*, и под. (...)

Отглаголните съществителни с наставка *-ние* много по-рядко са носители на глаголност, и то в различна степен за конкретни форми. Функционират като „чисти“ съществителни.“ [Първев, 1993, 384—385].

Вижда се, че Първев не взема своето решение дали глаголността води до наличие на допълнение или то трябва да бъде схващано като определение на отглаголното съществително.

Това остава един от важните въпроси, на който трябва да се намери добър отговор или обяснение. Например в *гледане на филм* думата *филм* допълнение ли е или е определение?

Способността на неличните глаголни форми да запазват рекцията на глагола ще се нарича *рекцияно семантично управление*.

Остава отворен въпросът, дали семантичното рекцияно управление би могло да има интересни детайли-последиви.

Засега всъщност са ясни три констатации:

1. В случаите на безпредложно свързани допълнения и обстоятелства към нелична глаголна форма семантичното управление е силно. В случаите на предложно свързване между неличната глаголна форма и допълнението/обстоятелството рекцияното семантично управление е слабо или предложно.

2. Наличието на отглаголно съществително и рекцияно семантично управление дава възможност по-ясно да различим допълнения или обстоятелства, където традиционно могат да се видят и несъгласувани предложни или безпредложни определения.

3. В структурата причастие + същ. семантичното реktionно управление позволява и в тези словосъчетания да видим не определението, а допълнението и/или обстоятелството: *ходене по водата*, но и *ходещият по водата*, където все пак семантиката не е една и съща. Така на дневен ред остават за изследване няколко интересни въпроса:

— Безпредложните и предложните словосъчетания, съдържащи отглаголни съществителни имена, очевидно нямат семантиката на словосъчетания, съдържащи същински съществителни имена.

— При безпредложните словосъчетания глаголността и реktionното семантично управление на едното от съществителните (или на причастие) пораждаат съвсем друга семантика, близка до отношенията в глаголно (а не в субстантивно) словосъчетание.

— При предложните словосъчетания лексикалната семантика на съставлящите словосъчетанието има отношение към: 1. Глаголността на една от съставлящите и слабото семантично реktionно управление, доколкото има предлог и 2. Към „глаголската относба“, съществуваща между предлог и същина.

— В предложните словосъчетания с нелична глаголна форма водеща трябва да е глаголната семантика на едната от съставките, а не толкова семантиката на предлога, защото знаем, че семантиката на предлога в аналитичен език като българския може да е измамлива: „Дателна относба произлиза от представя за вършене, насочено към същина: относбата изхожда на вършител („дател“), а същината поима вършенето („получател“); *слава на героите* (сир. славиме героите, по руски: *слава героям*). Родителната относба произлиза между две същини...*слава на героите* (сир. геройска слава, по руски: *слава героев*)“ [Тедодоров-Балан, 1954, с. 48]. Виждаме как едно и също словосъчетание има две значения в съвременния български език, а предлогът не ни помага особено да различим тия две значения.

Дефиницията на Й. Пенчев за семантична роля е твърде предпазлива по отношение на наличието или отсъствието на изречение. Под семантична роля се разбира „ролята, която играе предметът, означен със съществително име, като участник в ситуацията, означена с глагола.“ [Пенчев, 1984]. Авторът не упоменава изречението като условие за наличие на семантичната роля. Важно условие е наличието на глагол. Това означава, че ние можем да търсим семантични роли на подчинените (от семантичното реktionно управление) на глагола части на словосъчетание в рамките на глаголната група или глаголното словосъчетание. Затова можем да мислим за семантични роли и в словосъчетания, съдържащи нелична глаголна форма, упражняваща реktionно семантично управление.

А сега нека да подложим ОСИ на *-не*, причастие и деепричастие на „тестуване“ спрямо тази дефиниция, в смисъл, дали те могат да отговарят на условията, поставени в нея и да заемат/получават СР.

— ОСИ на *-не*. Макар и съществителни имена, те не отговарят на дефиницията по един важен пункт — не означават предмет. Граматично подлежат на субстантивирана употреба.

— Причастията също не означават предмет, като част на речта не са съществителни. Все пак подлежат на субстантивиране.

— Деепричастията не означават субстанция, а процес; като част на речта са наречия и не могат да се субстантивират.

Това, което ни интересува всъщност, е дали неличните глаголни форми могат едновременно да упражняват семантичното реktionно управление, както и

да играят/да заемат семантична роля? Хибридната природа на неличните глаголни форми позволява, все пак, да бъде задаван подобен въпрос.

ОСГО, включващи и ОСИ на -не. Имаме съществително име, което може да има синтактични функции, типични за съществителното, например допълнение — *Сготвям яденето* — и съответнитата семантична роля. В общия случай не ги приемаме като названия на субстанции, но както се вижда и това е възможно, при това за ОСИ на -не. Думи като *уверение, заявление* и пр. отдавна са добили конкретно-предметна семантика.

Ст. Калдиева-Захариева различава следните реализации при ОСГО:

— „предмет (тук и различните видове писмени документи, срв. напр. *превръзка, удостоверение, уверение* и пр.);

— лице (*свързка, дарование*) и място (*завой, разлив, пресечка*).“ [Калдиева-Захариева, 1977, с. 21].

Калдиева-Захариева различава и „условно-конкретни значения“ при различните ОСГО:

а) 'своеобразно обобщение', което може да получи конкретни форми при определени контекстови условия, напр. *желание* — *желания, вейния, схващане, принос, възглед, довод, извод, донос* и др.

б) 'проява, постъпки', напр. *провинение, прегрешение* и др.

в) 'учебен предмет, дисциплина', напр. *пеене, четене, рисуване* и др.

г) 'думи, изрази, мисъл', напр. *наставление, прегрешение* и др.

д) 'празник, обичай', напр. *Благовещение, ладуване, коледуване* и др.

е) 'начин, строеж', по който е организирано нещо, напр. *походка, строеж, кройка* и др.

ж) 'количество, размер', напр. *гълтка, стъпка* и др.“ [Калдиева, 1977, с. 22].

Към условно-конкретните значения Калдиева поставя и значение за време с известни уговорки.

Калдиева-Захариева посочва и „вторични значения“:

1. Резултативно „обозначава и резултата от действието“ (*молба, препис, действие*; По А. А. Уфимцева „...двете именни семи „процес на действието“ и „резултат на действието“ създават голям семантичен потенциал на отглаголното име, обозначаващо всичко, което може да бъде подложено на това действие“ [Уфимцева, 1968, с. 140]; 2. „Инструментално значение (способност да се обозначава и оръдието на действието — *повой, превръзка, хватка* и т.н.“; 3. „Обектно значение, когато името започва да обозначава и предмета-обект на действието — *закуска*“; 4. „...темпорално значение... могат да обозначава времето на действието — *изгрев, залез, разлив, жетва*“; 5. „локативно значение... т.е. мястото на действието — *завой, разлив*“; 6. „...субектно значение... — значение за лице“, което е рядко, но възможно — *дарование, свързка, набор*. Цитираните значения са от [Калдиева-Захариева, 1977, с. 19—20]. Калдиева-Захариева маркира и проблемата за многозначността, както и трудностите при различаване на отделните значения: „...вторичните значения резултат, инструмент и място ясно се преплитат, представляват своеобразно семантично единство и е трудно да бъдат представени самостоятелно. Например: *прикритие* 'място, където се прикрива нещо' и 'средство, с което се прикрива нещо'; *уверение* 'думите, доводите, с които се уверява', и 'документът, получаван като резултат от уверяването'.“ (Калдиева-Захариева, с. 23)

Тук може да се изкаже следната хипотеза. Очевидно е, че Калдиева-Захариева маркира лексикални значения. Те обаче съмнително наподобяват назва-

нията на някои от СР. Поради развиването на предметно значение на изброените ОСГО приписването на посочените вторични значения е било подходящо откъм предметното им значение и откъм възможността на това предметно значение да се конкретизира при/със СР. По същество става дума за възможните ограничения от семантиката и собствената семантика на „първичното“, глаголно значение на ОСГО. Разбира се, при оформяне на статуквото тъкмо с тези значения има множество фактори, които са неизвестни (като брой и като сила на въздействие), защото са разположени назад във времето. Изглежда, че наред с множеството социални и интенционални фактори, тук своето място има и възможността дадена лексема да заема (с предметно значение за субстанция) дадена СР. Възможната за заемане СР става именно „вторично значение“ на ОСГО.

Откривайки нови измерения на хибридната природа на неличните глаголни форми (и управляващи семантичните роли на подчинените части, и възможност самите те да заемат семантична роля в същото време), идваме до разглеждането на примери за словосъчетания, в които семантичното рекционно управление се упражнява от причастия, а не само от отглаголни съществителни имена. Нека разгледаме все пак първо словосъчетанията от две съществителни имена, където едното е или отглаголно, или е отвлечено съществително от отглаголна основа (ОСГО).

III.1. Безпредложни словосъчетания ОСГО + същ.

Тенденцията е да няма словосъчетания с тази структура:

III.1.1. Извън контекст

III.1.1.1. ОСИ + същ.: *четене писма, *ядене банани;

III.1.1.2. ОСГО + същ.: *строеж къща, *защита дисертация, *клек място.

Примерите показват, че при отглаголните съществителни такива употреби звучат по-приемливо, а отвлечените съществителни от глаголна основа, които са извън глаголното спрежение, съвсем не могат да образуват подобни структури.

III.1.2. В контекст.

По отношение на ОСИ авторите препоръчват безпредложна употреба при натрупване на множество предлози. „Вместо *четене книги, раздаване награди* и под. се предпочитат съчетания посредством предлога на: *четене на книги, раздаване на награди* и пр. Безпредложното свързване на отглаголно съществително от преходен глагол с друго съществително след него (като негово пряко допълнение) се използва, когато трябва да се избегне повтарящ се предлог на, например: *увеличаване производството на сярна киселина* (вм. *увеличаване на производството на сярна киселина*); *удовлетворяване нуждите на материалното производство* (вм. *удовлетворяване на нуждите на материалното производство*) и пр.

Когато са членувани, отглаголните съществителни от преходни глаголи не се свързват безпредложно със съществителните имена, например: *раздавам книги, раздаване книги или раздаване на книги, обаче: раздаването на книги, получаването на писма, спазването на правилата, непознаването на законите и пр.*“ [Стоянов, 1964, с. 408]

III.2. Предложни словосъчетания с ОСГО.

Ясно е, че словосъчетанията, съдържащи съществителни имена от глаголни основи, не трябва да имат нищо общо в семантично отношение със словосъчетанията, съставени от същински съществителни имена. Словосъчетанията,

съдържащи ОСГО, имат общо с явленията, наблюдавани при глаголите, поради реktionното семантично управление.

Словосъчетанията със структура ОСГО + същ. са често явление. И ОСИ, които са към спрежението на глагола, и отвлечените съществителни от глаголни основи упражняват реktionно семантично управление и регулярно получават преки и непреки допълнения, както и обстоятелства. По терминологията на Теодоров-Балан съществителните, подчинени на всички типове ОСГО, трябва да имат дателна или винителна относба.

„...в и н и т е л н а относба произлиза от вършене над същина (предмет); *ръка ръка мие*... Същината или предметът във винителна относба е поставен не спрямо друга същина ..., а спрямо вършене, изразявано от глагол. Съчетан с предлог (същински), винителният облик изразява винителни относби, които в стария български език са се изразявали други още падежни облици“ [Теодоров-Балан, 1954, с. 49].

„Дателна относба произлиза от представа за вършене, насочено към същина: относбата изхожда на вършител („дател“), а същината поима вършенето („получател“); *слава на героите* (сир. славиме героите, по руски: *слава героям*). [Теодоров-Балан, 1954, с. 48].

Системата от семантични роли (СР), която използва С. Колковска, обаче е по-богата и ще бъде представена и използвана тук по следните причини:

1. Примерите на авторката са илюстрация на реktionното семантично управление за ОСИ;

2. Семантичните роли, посочени от Колковска, ще бъдат използвани и по-нататък за описание на словосъчетания, в които има причастия.

3. Критериите, по които авторката дефинира семантичните роли, съдържат условия и наблюдения, които отговарят на поставената цел тук — описанието на семантико-синтактичните отношения при реktionно семантично управление, при това в „предикатни синтагми“, които обикновено са словосъчетания.

Ето и самите критерии:

1. „Носители на СР могат да бъдат не само актанти, но и валентно свободни думи и изрази.

2. Носители на СР могат да бъдат не само думи с непредикатен характер, но и предикати, а също подчинени изречения, като последната възможност се отнася само до валентно свободни изрази.

3. Типични носители на СР са компонентите на предикатните синтагми. Падежната граматика обаче е приложима и при описване на словосъчетанията с атрибутивна връзка {Първият, който използва СР за анализиране на семантико-синтактичните отношения с атрибутивен характер, е В. Богданов. Той въвежда СР композитив (напр. *шоколадова* (композ) (дескр.) *торта* [Богданов, цит. съч.]), доколкото те могат да се разглеждат като получени в резултат на трансформация на предикатна синтагма (напр. при изпускане на копулата).

Особеност на използвания списък от СР е отсъствието на СР агенс, която, както се каза, не се реализира в дефинициите на термините.“ [Колковска, 1993, с. 93].

Нужно е да се поясни, че онова, което е в големите скоби са бележки под линия у Колковска.

IV. СР НА ОСИ НА -НЕ.

А ето и самите семантични роли и примерите, съдържащи ОСИ:

„1) актор — СХ на актанти с денотат неодушевен обект, който се приравнява с вършителя на действието на сигнификативно равнище. Присъства при предикатите на псевдоактивни естествени процеси. Напр. *отделяне на слюнка от слюнчена жлеза* (актор); *заместване на водороден атом от аминокгрупа* (актор) {СР актор и потърпевш са взети от ван Велин и У. Фоли [ван Велин, Фоли, 1982, с. 384, с. 387] като тук те имат по-тясно съдържание. В тази работа двете СР се използват за описание на семантичната структура на по-ниско равнище на абстракция в сравнение с оригиналната им употреба.}

2) обектив — СХ на актанти с денотат—обект, чиито свойства, състояние, местоположение или параметри се променят. При това промяната не нарушава качествената определеност на обекта, тъй като в противен случай налице е превръщане, което се придружава от участник в ситуацията — резултат. На по-високо равнище на семантично представяне СР обектив се раздробява на три СР:

а) пациенс — отнася се за обект, който е подложен на въздействие от вършителя на действието и който се променя в резултат на това. Присъства при предикатите на преднамерени процеси. Напр. *охлаждане на стопилката* (пац.); *трошене на въглища* (пац.); *преработване на нефта* (пац.).

б) инактив {терминът инактив е заимстван от М. Гухман, която го използва в друг смисъл [Гухман, 1981, с. 47]} — отнася се до обект, с който се извършва действие, непредизвикано от вършител и който се променя в резултат на това. Присъства при предикатите за самоизвършващи се естествени процеси. Напр. *охлаждане на магмата* (инактив); *оттичане на подпочвена вода* (инактив).

в) потърпевш — отнася се за обект, който е подложен на въздействие на актора и който се променя в резултат на това. Присъства при предикатите за псевдоактивни естествени процеси. Напр. *заместване на водороден атом* (потърпевш) *от аминокгрупа; отделяне на слюнка* (потърпевш) *от слюнчена жлеза*.

3. резултат — СХ на актанти или валентно свободни думи и изрази с денотат, който възниква в резултат на процеса или като следствие от него. Този денотат може да бъде предмет — продукт на процеса; свойство — резултат от процеса; процес, чието възникване е следствие от главния процес. На ниско равнище на семантично представяне СР резултат се раздробява на две СР:

а) резултат I — отнася се до обекта, свойството или процеса — резултати от целенасочено въздействие. Присъства при предикатите за преднамерени процеси. Напр. *приготвяне на формовъчна смес* (резултат I) *на хартията; придаване на влажност* (резултат I) *на хартията; пържене на руден концентрат, в резултат на което той се хлорира* (резултат I).

б) резултат II — отнася се до обект или процес, чиято поява не е предизвикана от вършител. Присъства при предикатите на самоизвършващи се естествени процеси. Напр. *образуване на разлом* (резултат II); *образуване на гликоген* (резултат II).

4. каузатив — СХ на валентно свободни думи (предикати) и изрази с денотат — процес, който причинява, на който се дължи главният процес. На по-ниско равнище на семантично представяне СР каузатив се раздробява на две СР.

а) метод — отнася се за процеса, с чиято помощ се извършва главният процес. Присъства при предикатите на преднамерени процеси. Напр. *заваряване на изделия чрез стопляването* (метод) *или в мястото на контакта; сушене на текстилни влакна чрез конвекция* (метод).

б) причина — отнася се за процеса, вследствие на който протича главният процес. Присъства при предикатите за самоизвършващи се естествени процеси.

Напр. *разрушаване на метал поради триене* (причина); *образуване на минерал в резултат на диагенеза* (причина).

5. инструмент — СХ на член на дефиницията с денотат — обект, който спомага, служи за осъществяване на процеса, при което запазва свободното си състояние. Напр. *нарязване на резба с фреза* (инстр.).

6. средство — СХ на член на дефиницията с денотат — обект, който спомага, служи за осъществяването на процеса, при което, за разлика от инструмента, загубва свободното си състояние и се променя (намалява по количество) {за разлика от трактовката на инструмента при Ю. Апресян [Апресян, 1974]}. Причислява при предикатите за преднамерени процеси. Напр. *дъбене на кожа с формалин* (средство).

7. елементарив — СХ на валентно свободни думи с денотат — даденост (обикновено явление), която притежава собствена сила, енергия, с които влияе върху процеса. Напр. *стопяване на метал под въздействие на кислородна струя* (елем.); *разрушаване на скали под въздействие на топлина* (елем.).

8. източник — СХ на актанти с денотат (обект, от който нещо се взема, отнема. Напр. *изваждане на ядка от сондаж* (изт.); *извличане на метали от разтвори* (изт.); *отцепване на водород от метаболити* (изт.).

9. място — СХ на актанти или валентно свободни думи с денотат (място, където протича процесът. Напр. *топене на агломерат в шахтова пещ* (място).

10. време — СХ на (актанти) и на валентно свободни думи, която се отнася до времето на протичане на един процес. Напр. *отлагане на седименти през мезозоя* (време).

11. дескриптив — СХ на валентно свободни думи и изрази с денотат — особеност, характеристика на процес или обект. Напр. *дистанционно* (дескр.) *измерване на величина*; *шнекова* (дескр.) *сонда*; *изделия, които се допират челно* (дескр.).

12. контрагент — СХ на валентно свободни думи (евентуално предикати) с денотат — обект, против който е насочен процесът; процес, чието предотвратяване е цел на главния процес. Напр. *импрегниране на хартията против гниене* (контрагент).“ [Колковска, 1993, с. 89—93]

От цитираното могат да се извлекат няколко извода и поуки:

1. Падежната граматика е отлично средство за описание на семантико-синтактични отношения, които са образ в мисленето на реалните отношения между явленията в действителността + човешкото им осмисляне.

2. Множеството модели на падежни граматика поставят ред въпроси: А. Количеството и качеството на падежните граматика като че ли водят до практическо намаляване на най-ценното в тия системи.; Б. В езикознанието „товарищи по вкусу и по цвету — нету“; В. Специално в българското езикознание са твърде показателни и поучителни следните моменти: (i) Най-добрият теоретик, със свои собствени идеи, а не внесени, — Теодоров-Балан — се занимава с теоретически „забегки“ едва след пенсионирането си (граматиката от 1940 г. ясно казва, че авторът е вече пенсионер-професор от СУ „Св. Кл.Охридски“; (ii) Яростните критики, които той получава за „българското склонение“, са лакмус за лингвистичната наука, където най-добрата публика са твоите колеги; (iii) Точка (ii) повдига въпроси и проблеми за морала в една наука, където личното мнение понякога има повече стойност от научната истина; политически и професионални поръчки, по които може да се критикува яростно и пр.

Все пак, доколкото „Една от задачите на синтаксиса е да открие кои семантични роли с какви синтактични позиции са съвместими.“ и „Това означава да

се знае например съществителни с какви семантични роли могат да се явят в позицията на подлога, прякото допълнение и т.н.“ [Лакова, 1984, с. 320], тук ще се направи кратък преглед на това съотнасяне по СР и синтактична функция на съответните съществителни, макар че става дума за словосъчетания. Словосъчетанията обаче имат предикат в състава си — ОСИ — поради което ще се проследят синтактичните функции на съществителните, така както това би могло да се направи в глаголно словосъчетание (група на глагола).

V. СИНТАКТИЧНА ФУНКЦИЯ И СЕМАНТИЧНАТА Й РОЛЯ

Определянето на това каква синтактична функция изпълняват подчертаните думи в синтагмата с ОСИ на *-не* представя пример за хибридноста на отглаголното съществително, т.е. има случаи, когато еднакво можем да определим функцията като непряко допълнение и/или обстоятелствено пояснение. В този смисъл казаното от Хр. Първев и Л. Андрейчин може да внася и потвърждение, и яснота.

„Причастията и деепричастията запазват всички допълнения, включително и обстоятелствени (подчертаното — М. А.), както самите глаголи.“ [Андрейчин, 1978, с. 364];

Л. Андрейчин на практика дефинира подчинените на причастието и на ОСИ на *-не* като „определения, включително и обстоятелствени“, т.е. и той маркира хибридноста на неличните глаголни форми и трудността да се нарекат подчинените части определения или обстоятелства.

Същото прави и Хр. Първев: „За отглаголните съществителни с наставка *-не* е характерна подчертаната вече и ясно изразена действеност, процесуалност, напр. *Понякога шегуването е единственият начин да се утешим при безизходност* (Д. Димов) *Вербалността при тях намира и естествен синтактичен израз*, напр. в допълнение или определение (подчертано М. А.): *четене (на) книга, писане (на) статия, гледане (на) филм*, и под.(...) [Първев, 1993, 384—385]

Следователно подчинените части в синтагмата с нелична глаголна форма са различни едновременно и като определения, и като непреки допълнения, съответно, като обстоятелства.

Примерите показват главно предложни определения, т.е. непреки допълнения или обстоятелства, свързани предложно с ОСИ на *-не*. Казаното от Л. Андрейчин дава добро ориентиране, защо е налице предпочитание към предложното свързване.

„Отглаголните съществителни, както и други отвлечени съществителни, сродни по корен с някои глаголи, управляват същите непреки допълнения, както и изходните глаголи, напр. *лутане по улиците, налитане върху неприятеля, препълване с книга, пътуване с другар, вяра в успеха, страх от наказание, борба за свобода* и пр. обаче отглаголните съществителни, образувани от преходни глаголи, обикновено не се свързват с пряко допълнение, а го заменят с притежателно определение, образувано с помощта на предлога на: *изпращане на суми* (срв. *изпращам суми*); *прибиране на реколтата* (срв. *прибирам реколтата*), *изпълнение на правилника* (срв. *изпълнявам правилника*) и т.н. За да се избегне честата употреба на предлога на, допуска се при съществителни на *-не* да се поставя понякога и пряко допълнение: *изпращане суми, прибиране реколтата* (но не и *изпълнение правилника*, понеже тук имаме съществително на *-ние*, а не на *-не*). С тази практика не бива да се прекалява. [Андрейчин, 1978, с. 364]

Ползвайки отново примерите на С. Колковска, нека посочим възможнос-

тите по отношение на заеманите синтактични функции на подчертаните думи, съгласно реализираното рекурсивно семантично управление.

1. актор (отделяне на слюнка от слюнчена жлеза (актор); заместване на водороден атом от аминогрупа (актор).

Жлеза и аминогрупа могат да се схващат като непреки допълнения, но и като обстоятелства за място, отговаряйки на въпроса „От къде?; От кое място?“

2. обектив:

а) пациенс — охлаждане на стопилката (пац.); трошене на въглища (пац.); преработване на нефта (пац.).

Допълнение/определение, отговарящи на въпроса „На какво?“

б) инактив — охлаждане на магмата (инактив); оттичане на подпочвена вода (инактив).

Допълнение/определение, отговарящи на въпроса „На какво?“

в) потърпевш — заместване на водороден атом (потърпевш) от аминогрупа; отделяне на слюнка (потърпевш) от слюнчена жлеза.

Допълнение/определение, отговаряйки на въпроса „На какво?“; „Чие + заместване/отделяне?“

3. резултат:

а) резултат I — приготвяне на формовъчна смес (резултат I) на хартията; придаване на влажност (резултат I) на хартията; пържене на руден концентрат, в резултат на което той се хлорира (резултат I).

Допълнение/определение, отговарящи на въпроса „ОСИ (приготвяне/придаване) на какво?“

б) резултат II — образуване на разлом (резултат II); образуване на гликоген (резултат II).

Допълнение/определение, отговарящи на въпроса „ОСИ (образуване) на какво?“

4. каузатив:

а) метод — заваряване на изделия чрез стопяването (метод) и/в мястото на контакта; сушене на текстилни влакна чрез конвекция (метод).

Обстоятелствено пояснение за причина/начин, отговорящо на въпросите „Чрез какво?“, „Как?“, „По какъв начин?“

б) причина — разрушаване на метал поради триене (причина); образуване на минерал в резултат на диагенеза (причина).

Тук има следните възможности. За първото словосъчетание подчертаната дума триене е обстоятелство за причина („Поради какво?“). За второто словосъчетание диагенеза може да бъде схващано и като непряко допълнение („На какво?“), и като обстоятелство за причина, отговорящо на въпроса „В резултат на какво?“

5. инструмент — нарязване на резба с фреза (инстр.).

Непряко допълнение („С какво?“).

6. средство (дъбене на кожа с формалин (средство)).

Непряко допълнение („С какво?“).

7. елементатив (стопяване на метал под въздействие на кислородна струя (елем.); разрушаване на скали под въздействие на топлина (елем.)).

Непряко допълнение/обстоятелство за причина/определение.

Най-лесно е тук да се съзира несъгласувано определение (въздействие на струя, влияние на топлина). В рамките на тия две словосъчетания, взети извън семантичното действие на предлога под, т.е. вътре в тези словосъчетания подчертаните думи струя и топлина се намират в СР (актор). В рамките на цялата

синтагма обаче, т.е. поради действието на семантиката на предлога *под*, цялото словосъчетание, заедно с подчертаната дума, отговаря на дефинирания (елементарив). Този пример дава илюстрация за трудностите да се опише семантиката на сложните изречения чрез семантични роли — в сложно изречение настъпват „хималайски“ промени на семантичната роля на една дума, в зависимост от влиянието на съседната, по-далечно съседната, на съюзите, на предлозите...и пр.

8. източник — *изваждане на ядка от сондаж* (изт.); *извличане на метали от разтвори* (изт.); *отцепване на водород от метаболити* (изт.).

Примерите за СР (източник) сочат подобни явления като при предната СР. В словосъчетанието *изваждане на ядка от сондаж* (изт.) може да питаме: „Изваждане на какво?“ — *на ядки* — непряко допълнение.; „Изваждане от къде?“ — *от сондаж* — обстоятелство за място. Лексемата, намираща се в СР (източник), е в тази си роля поради реktionното семантично управление на неличната глаголна форма *изваждане*.

Тук може да питаме обаче спрямо словосъчетанието *ядки от сондаж* „Ядки от какво?“ , „Какви ядки?“ и със същия успех „Ядки от къде?“. Третият въпрос изглежда малко изкуствен и в него личи изкушението на езиковеда. В школната практика подобен въпрос би довел учениците до объркване. В това словосъчетание думата *сондаж* се възприема най-масово като несъгласувано определение. Ако задълбаем в това словосъчетание, където *сондаж* е съществително от глаголна основа, то *ядки* има семантична роля (резултат), при това (резултат 1), който е обект, резултат от целенасочено действие. Лексемата *ядки* в словосъчетанието *ядки от сондаж* е определяемо и има СР [резултат 1].

В рамките на цялото словосъчетание обаче лексемата *ядки* има синтактична функция непряко допълнение и СР (обектив) („...обект, чиито свойства, състояние, местоположение или параметри се променят. При това промяната не нарушава качествена определеност на обекта...“). Тук са неприложими по-високите равнища, където тази СР се раздробява на пациенс и инактив.

9. място — *топене на агломерат в шахтова пещ* (място).

Примерът за СР (място) предлага пък уникална и нормативна възможност подчертаната дума да е в една и съща семантична роля и да е винаги схващана като обстоятелство за място и спрямо цялото словосъчетание, където функционира реktionното семантично управление, и възможност в „малкото“ словосъчетание *англомерат в пещ*. Разбира се за „малкото“ словосъчетание по-нормативно е да питаме „Какъв англомерат?“ — *в пещ*., т.е. определение, но семантиката на предлога и на лексемите недвусмислено сочат че това е определение, имащо семантика на място.

10. време — *отлагане на седименти през мезозоя* (време).

Подчертаната дума е обстоятелство за време в цялата синтагма.

11. дескриптив — *дистанционно* (дескр.) *измерване на величина*; *инечева* (дескр.) *сонда*; *изделия, които се допират челно* (дескр.).

В тази СР се представя случай, когато в два от примерите лексемите са съгласувани определения, а в третия представя подчинено изречение.

12. контрагент — *импрегниране на хартията против гниене* (контрагент). [Колковска, 1993, с. 89—93]

Несъгласувано определение/непряко допълнение — „Против какво?“

Изводите, които могат да се направят за съотношението СР — синтактична функция, са следните:

1. Установяването на синтактичната функция на съществително име, управлявано от семантичното управление, се колебае между назоваването на функци-

ята като определение или допълнение. По-ясно е положението с обстоятелствените пояснения, наречени от Л. Андрейчин обстоятелствени допълнения (макар че той използва този термин, пишейки за причастията и деепричастията).

2. Една и съща синтактична функция може да се съотнася с различни СР в зависимост от семантиката на лексемите в словосъчетанията.

VI. 'РОДИТЕЛНА' СР И КОПУЛА

Родителната относба на Теодоров-Балан има отношение към структурата от две съществителни имена, свързана и предложно, и чрез прилагане (без-предложно). Това означава, че родителната относба има отношение и към без-предложните субстантивни словосъчетания с приложение, където и двете съществителни имена са названия на една и съща субстанция. Това означава също, че често срещаното значение за 'партитив', ('част-цяло') на тази относба тук също има специфични и конкретни измерения.

Поначало родителната относба поставя проблемата за двете съставки на словосъчетанието — едната е определяемо-предмет, а другата е определение-предмет. Определението-предмет обозначава някакъв набор от качества, свойства, характеристики, с които предметът функционира в словосъчетанието от две съществителни имена.

Словосъчетанията с приложение имат синонимно-синтактичен израз в изречения, съставени от подлог, спомагателния глагол *съм* и второто съществително име с функция на сказуемно определение.

Структурата е 'х е у' *Иван е учител.*, където х и у са съществителни имена. Тази структура представя не във вид на словосъчетание относба между субстанции. Т.е. по дефиницията на Теодоров-Балан би трябвало да се интересуваме и от отношенията в тази структура.

Известно е, че *съм* представя три възможни семантични отношения 1. 'намира се', 'има' — *Книгата е на масата.*; 2. 'съществува' — *Африка е континент.*; 3. 'копула' — *Иван е учител.* Библиография по въпроса и анализи виж в [Стамболиева, 1987]. В 2. и 3. има семантичен нюанс на равенство между двете същности. Водещо обаче остава атрибутивното отношение, като се посочва едно качество, маркирано в позицията на сказуемно определение, спрямо имплицитно съдържащото се множество от качества на субстанцията, означена от подлога. Този семантичен нюанс на равенство позволява да съотнесем тия конструкции и отношението в тях към словосъчетанията от две съществителни с приложение — *доктор Петров, доктор Петрова, майка героиня, леща чорба*. Общото между субстанциите, свързани с копула и словосъчетанията с приложение, е фактът, че и двете съществителни (приложението/определяемото и подлогът/сказуемното определение) са две названия на един денотат. Тази семантична близост намира израз във възможността да престоим (в синтактична синонимия) словосъчетанията с приложение в структури с копула: *доктор Петров = Петров е доктор.; майка героиня = Майката е героиня.*

Не може да извършим същото действие обаче със словосъчетанията с несъгласувано определение, както и да ги обръщаме: *чаша вода, ято птици, филия хляб* — **Хлябът е филия.*; **Филията е хляб*; **Чашата е вода*; **Водата е чаша*; **Ятото е птици*; **Птиците са ято*. Вижда се, че изреченията *Филията е хляб* и *Птиците са ято* се доближават до възможни изречения със семантика на 'съществува', но те звучат доста изкуствено и се нуждаят от предлог, за да получат по-обичайно и употребимо звучене: *Хлябът е на филия. Птиците са на*

ято. Т.е., за да получим синтактична синонимия, и то частична, е нужна употребата на предлог. В словосъчетанията, където има отношение 'съдържимо-съдържащо', едната от думите е със семантика на вместилище дори и там предлогът не може да помогне, за да получим смислени копулативни синонимни конструкции. Това означава, че семантиката на словосъчетанията с несъгласувано определение, свързани с прилагане, не могат да бъдат синонимни на копулативни изрази, съдържащи същите съществителни имена. Дори и да се използва предлог за помощ, то значението не е копулативно, не е за 'съществува'.

Изглежда важен семантичен фактор е, че (за разлика от словосъчетанията с приложение) съществителните са две названия на две различни субстанции.

В крайна сметка можем да мислим за 'родително-копулативна' относба като вариант на родителната относба. Тази относба трябва да се отнася само до копулативни конструкции, в които двете съществителни имена са две названия на един и същи денотат.

Възможността да видим семантичен нюанс на равенство, на разгърнато приложение в копулативната СР, може да бъде доведена до нестандартни измерения. Подобно на мисълта на Теодоров-Балан, че при обособяване и съответната му интонация е възможно в примерите *зелен бор; зелен, бор; бор, зелен*, обособената част-прилагателно да заема самостоятелно семантически положение [Теодоров-Балан, 1940, с. 63—65; 1954, с. 192], така и тук в речева форма (не езиково), в конкретна ситуация, е възможно да се разбират следните примери като семантични приложения, влизаци в родителна относба със съществителното *Иван*: *Иван е учител = Учителят е Иван*; но и *Иван е умен = Умният е Иван*; *Иван е първи = Първият е Иван*. Идеята тук е, дали можем да търсим логическото отношение — 'родителна относба' — в речева ситуация, която променя статуса на прилагателното и числителното до статус на съотносим с този на съществителното.

Ясно е, че нормалното отношение (системноезиковото) е атрибутивно: *учител, умен, първи* са качества, приписвани на Иван. Копулативната структура придава нюанс на фактуална модалност (по Адамец — [Адамец, 1973, с. 4—48]), т.е. има семантичен нюанс възможно обвързан с наличие на категорията 'определеност', макар и не изразена с определителен член. В ситуация обаче е възможно да се каже *Учителят, Умният, Първият* и да се подразбира *Иван*, което означава че ситуативно се явява и ролята 'ономасиотив' по В. В. Богданов. Следователно, ако е налице подобна ситуация, в която посоченото е възможно, не може да говорим за родителна относба (отношение между две същности), а много повече за 'ономасиотив'.

Наличието на категорията определеност и обвързването ѝ с родителната относба и словосъчетанията от две съществителни имена е добре описана и разгледана от М. Лакова [Лакова, 1997, с. 4—11]

Проблемата с родителната относба може да бъде сведена до разлагането и на отношения в две посоки — 1. От определяемото към определението и 2. От определението към определяемото.

Лакова различава тъкмо тези две посоки и позиции, разглеждайки ги в логически план и спрямо категорията определеност/неопределеност. „Съгласно традицията категорията определеност/неопределеност се проявява преди всичко на равнището на именната фраза.(...) Наблюденията показват, че именните фрази в изречението могат да бъдат у п о т р е б е н и по два различни начина: 1) За назоваване на свойство, качествена характеристика на предмет (...) Например в изречението *Той е журналист* именната фраза *журналист* е употре-

бена така, че назовава свойство, отличителна характеристика на лице (обект), обозначен чрез фразата *той*. (...) нека наречем именните фрази, употребени като означаващи свойство, качествена характеристика а д е ф и н и т н и именни фрази ($NP_{\text{адефин}}$). (...)

2) Другият начин, по който могат да се употребяват именни фрази в изречението, е те да се употребяват като обозначаващи обект от извънезиковата ситуация. Например в изречението *Младежът е журналист*. именната фраза *младежът* е употребена така, че о б о з н а ч а обект от описвания фрагмент действителност, а не означава обект или свойство. (...)" [Лакова, 1997, с. 14] Такива именни фрази Лакова нарича дефинитни: „Например фразата *младежът* (...) е дефинитна именна фраза, обозначаваща лице, обект от действителността, мислено като подмножество (в случая едноелементно) на множеството обекти, представлящи екстензионала на понятието, назовано лексикално чрез съставките на именната фраза.“ [Лакова, 1997, с. 16].

Лакова посочва и генеричното значение като налично и възможно за копулативната конструкция. Тя подчертава възможността при това значение да се използват словоформи и в единствено, и в множествено число — *Орелът е птица*, еднакво с *Орлите са птици*. Подобни фрази, „които могат да се интерпретират чрез 'за всички и всякакви x е валидно свойството $P(x)$ ', назовано лексикално от съответната именни фрази ($NP_{\text{генер}}$).“ [Лакова, 1997, с. 15].

Възможността словосъчетанията с приложения да са синонимни на копулативни конструкции със същите съществителни имена е добре очертана от Лакова — „Само адефинитните фрази могат да се употребяват като п р и л о ж е н и е към съществително определяемо, както е в изречението *Композиторът симфоник* е написал нова творба. [Лакова, 1997, с. 14].

Това означава, че на словосъчетанията с приложение можем да гледаме като на вид „съкращение“-спрямо копулативните конструкции, така както неличните глаголни форми биват наричани от М. Ломоносов „съкращение“ [по Буюклиев, 1991, с. 206].

Различаването от Лакова на адефинитни, дефинитни и генерични именни фрази в копулативна конструкция, синонимна на словосъчетанията с приложение, е важна за нас, защото се поставя въпросът за наличието на категорията определеност/неопределеност в обекти с налична 'родителна относба'. Проблемата за семантичното управление и отношението към категорията определеност (тип, вид семантично управление, вземащо под внимание семантиката и таксиса в конструкции същ. + кратки притежателни местоимения) вече е разисквана в [Алмалех, 2000, 210—218]. Във връзка със словосъчетанията същ + кратко притежателно местоимение и категорията определеност В. Тодоров [Тодоров, 1997] изказва по същество сходни мисли като в [Алмалех, 2000, 210—218], като маркира явлението в българския и в семитските езици. Авторът умело и точно посочва, че дори в отделни случаи, макар и изолирани, е възможно в някои езици (амхарски) тъкмо кратките притежателни местоимения да поемат функцията на морфологичен показател (частица или афикс), маркиращ категорията определеност, а не както е обичайно — показателните местоимения да имат тази функция.

Но нека се върнем на проблемата за словосъчетанието от две съществителни, свързани с прилагане, където едното съществително е приложение, а другото определяемо.

Различените от Лакова значения по същество са различни: 1. Генеричното значение на копулативните конструкции е значение на цялата конструкция и не може да се схваща като синонимно на словосъчетанията с приложение, т.е. това

значение отпада от нашия интерес; 2. Адефинитното значение се отнася до семантиката на приложението, съответно на сказуемното определение; 3. Дефинитността се отнася до семантиката на определяемото или подлога в копулативната конструкция.

Лакова съотнася термините и категориите дефинитност, адефинитност, индефинитност, генеричност, неадефинитност спрямо определеност/неопределеност по следния начин. Под дефинитност може да разбираме определеност, наред с това „Подкатегорията неадефинитност се състои от стойностите 'генеричност', 'индефинитност' и 'дефинитност', а подкатегорията „адефинитност има собствена стойност 'изразяване на свойство, признак“ [Лакова, 1997, с. 22].

Лакова употребява всички тези понятия с цел детайлизирано описание със средствата на математическата логика. За нас важното е: 1. Тя различава ясно възможността в две синтактични, синонимни конструкции (словосъчетания с приложения и копулативни конструкции) да се съзират еднакви отношения, които са част от 'родителната относба'; 2. В рамките на 'родителната относба' се различават позициите на приложението/сказуемното определение и на определяемото/подлога; 3. От гледна точка на поясняващата съставка е налице адефинитно значение, означаващо свойства, качества, а от гледна точка на главната съставка — дефинитност, т.е. определеност; 4. Подобен, не много стандартен, подход е дълбоко приветстван от нас и има отношение към онзи вид, тип семантично управление, маркирано в [Алмалех, 2000, 210—218].

Очевидно е, че в посочените синонимни конструкции с родителна относба не можем да търсим реktionно семантично управление, доколкото не се наблюдава глаголна основа на някоя от съставките. Ще трябва да търсим относби не със семантичното реktionно управление, а със семантичното управление, наречено Д в о й н о о п р е д е л е н о у п р а в л е н и е (силно и слабо); Т р о й н о с у б е к т н о (субектно-обектно) о п р е д е л е н о у п р а в л е н и е.

Поради усложнението в терминологията тук е по-добре, засега, да говорим само за 'копулативна родителна относба', за която знаем, че: 1. Съдържа категорията определеност/дефинитност. Не е необходимо и задължително в словосъчетанията с приложение експлицирането, наличието на определителния член. В копулативната структура обаче подложната позиция на определяемото изисква и експлицира пълен определителен член; 2. В 'копулативната родителна относба' се съдържа и адефинитност, т.е. назоваване на свойство, качество от страна на подчинената съставка (приложение/сказуемно определение); 3. 'Копулативната родителна относба' не изразява отношението 'част-цяло', ('партитив'), а е налице отношението 'обект-свойства, качества, които му се приписват'.

Копулативната родителна относба поставя, по своята същност, проблемата за възможността свойството, качеството да се маркира от друга част на речта (прилагателно, числително, местоимение), а не от съществително име. Т.е. тук можем да говорим и за речеви функции на тия части на речта, и за нормативноезикови техни функции в копулативна родителна относба. Това означава в понятието 'родителна относба' да се вложи смисъл по-широк от посочения от Теодоров-Балан, доколкото все пак в термина му се имплицират отношения, имащи нещо общо с повърхнинния руски родителен падеж. Терминът 'копулативна родителна относба' изглежда един добър изход от обвързването на логиката на семантичните отношения с термините от „повърхнинните“ падежи на руския език.

VII. СЛОВОСЪЧЕТАНИЯ ОТ ДВЕ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА
(„СМЕХУТ“) В ИВРИТ И 'РОДИТЕЛНА ОТНОСБА'

Терминът „смихут“ означава *съединен, свързан*. С това название се обозначават структурите от две съществителни, свързани безпредложно, където първото съществително има специална падежна, форма. Първото съществително приема специална форма за род и число, а синтактичната му позиция в рамките на това съединение се нарича „нисмах“, т.е. „свързано“. Съществителното във втората позиция не търпи промени на обичайните форми за род и число.

Семантиката на формите-смеихут обхваща множество значения.

С оглед на яснота, за да може да се разбере какво представлява „смеихут“, тук се дава кратка информация за регулярните окончания за род и число.

Регулярни флексии за род и число.

Мъжки род

Ед.ч. — нулева флексия

Мн.ч. — [им] ĪĒè

Женски род

Ед. ч. — 1. [-а] $\%_c \text{àè}$; 2. [-ет] Īè ; 2.1. [-ут] Īè ; 2.2. [-ит] Īè (общо название — флексия [от]).

Мн. ч. — 1. [-от] Īè ; 2. [от] Īè ; 2.1. [-уйот] Īè ; 2.2. [-йот] Īè .

Успоредно с афиксацията при промяната на числото текат фонетични промени и в основата на лексемата.

Прието е да се смята, че във формата-смихут се наблюдава едно основно семантично отношение — 'принадлежност', напр. *книгата на ученика*. Как се реализира формално формата-смихут?:

За ед.ч.	обичайна форма	смеихут форма
<i>М.р.</i>	нулева флексия:	фонетична промяна афиксация в основата:
	[байт] ĪĒĀá — <i>кѝца</i>	[бейт] ĪĒĀō
<i>Ж.р.</i>	без промяна на регулярната форма	
<u>За мн.ч.</u>	[-им] ĪĒè	⇒ [ей] Īèō
<i>М.р.</i>	[батим] ĪĒĒĀà — <i>кѝци</i>	⇒ (батеѝ) ĪĒĒĀà

Ж.р.

1. При имена с флексия [-а] $\%_c \text{àè}$ ⇒ [-т] èá , напр. [ялда] $\%_c, \text{áĪĀĒá}$ *момиче* ⇒ [ялдат пеле] $\%_c \text{ĪŪ, \text{Áè}, \text{áĪĀĒá}}$ *момиче чудо*. Променя се фонетично и основата на думата — вътрешна флексия/трансфиксация.

Имената с флексия (най-общо казано) [-от] Īè не приемат специални флексии за форма-смихут. Напр. [ханут] ĪĒĀĀ *магазин* — [хануйот] ĪĒĀĀ ⇒ *магазини* ⇒ [хануйот сфарим] ĪĒĒĀĀ ĪĒĀĀ — *букв. магазини за книги (книжарници)*.

Иврит, както е известно, е семито-хамитски език, което означава, че корените в езика, в общия случай, са триконсонантни (има неголям брой дву- и четриконсонантни корени). Словообразуването се осъществява чрез вмъкване на две или три гласни между коренните съгласни. Съществуват и афикси (пре-

фикси и постфикси), които са или съгласни, или гласни.

Глаголните флексии, маркиращи лице и за бъдеще, и за минало време са от граматикализирани форми на личните местоимения. Подобен сорт афикси са наричани от М. Москов афиксоиди, доколкото те имат функцията на афикси, но ние различаваме все още ясно семантиката и семантичната следа на личните местоимения. [Москов, 1982, с. 122]

Нужно е да се напомни, че при глаголите в иврит триконсонантният корен се изменя в зависимост от огласяването (вмъкването на афикси, състоящи се от гласни звукове между и след съгласните от корена) по правилата на седем постройки („бинияним“). Ж. Бояджиев нарича тези афикси вътрешна флексия [Бояджиев, 1996, с. 117], а М. Москов ги нарича трансфикси [Москов, 1982, с. 122].

VII.1. Семантика на словосъчетанията в „смихут“.

Най-популярното значение е на 'принадлежност', но наред с него „смихут“ изразяват много повече семантични отношения, при това в словосъчетания, които при превод на български са и с несъгласувано определение, и с приложение.

VII.1.1. Словосъчетания, които на български са с несъгласувано определение.

VII.1.1.1. 'принадлежност'. Първото съществително е знак за притежавания обект от страна на обекта, назован от второто съществително. Това значение се смята за основното при словосъчетанията в „смихут“. Съставът отговаря на словосъчетания с несъгласувани определения, свързани предложно в българския език. [сефер ха-галмид] „EÖNĪĀĭ%āē ŪŪŌŌ *книгата на ученика*.

VII.1.1.2. 'предназначение'. Първото съществително е обект, чието предназначение се маркира, определя от второто съществително. Напр. [сефер лимуд] „ŸŌĪÑē ŪŪŌŌ *книга за учене*. Тези словосъчетания също съответстват семантично в българския на предложни словосъчетания с несъгласувано определение.

VII.1.1.3. 'каузативност': [азакат еш] *ʒŌ *āŪāĒē *опасност от пожар* ([азак] %ō āŪāĒē *опасност, тревога*).

VII.1.1.4. 'количество-предмет' + 'съдържимо-съдържащо' + 'номинален локатив'. Тези словосъчетания на български са безпредложни, съществителните са свързани с прилагане: [косот маим] ĪĒÑŌá ĨŌĪB *чаши вода*. Нека припомним, че въпреки регулярното окончание на първото съществително име, такъв тип словосъчетания са смихут-форми по традиция.

VII.1.1.4. 'каузатив + целта му': [дехикат ха-кец] ĨŌ%āē *āĒĀÑ, „*А натиск за края; усилие за доближаване/ постигане* (букв. *натиск край*) — Това е израз, често използван са идването на Месията.

VII.1.2. Словосъчетания с приложение.

При тази структура — и двете съществителни са названия на един денотат; референт; формите на „смихут“ изразяват всички възможни случаи с приложение в българския език.

VII.1.2.1. Собствени имена на артефакти. Бейт „Милман“, Бейт „Канада“: [бейт милман] ŌŌāĪĒŌÑ *ĒĀŌ *дом „Милман“*.

VII.1.2.2. Словосъчетания със скрито сравнение в значението: [ялдаг пеле] %ōĪŪ; Āē *āĪĀĒá *момиче чудо*.

VII.1.2.3. Съчетания с изравнени семантично съставки: [марак оф] ŪĪŪ *ā-Ōā *супа пиле*.

VII.1.2.4. Названия на географски обекти: [бейт лехем] ĪĀŪĪŪē *ĒĀŌ *Витлеем* (букв. *Дом на хляба*).

VII.1.3. прилагателно + същ.

— въздушна поща — [доар авир] $\text{E}^{\text{A}}\text{N}^{\text{A}}\text{C}^{\text{e}}\text{ } \ddot{\text{a}}\text{a}^{\text{i}}$, (букв. поща въздух);

— флагмански кораб — [оният ха-дегел] I^{U} , $\text{U}^{\text{c}}\text{a}^{\text{e}}\text{ } \text{E}^{\text{a}}\text{E}^{\text{c}}\text{N}^{\text{i}}$ (регулярно ед. ч. [ония] $\% \text{a}^{\text{a}}\text{E}^{\text{c}}\text{N}^{\text{i}}$); (букв. кораб знаме/флаг);

— мъртва тишина — [думият мавег] $\text{A}^{\text{U}}\text{A}^{\text{O}}\text{a}^{\text{e}}\text{ } \text{E}^{\text{a}}\text{E}^{\text{O}}\text{N}^{\text{Y}}$, (букв. тишина убийство); ([думия] $\% \text{E}^{\text{a}}\text{O}^{\text{N}}\text{Y}$, е регулярно ед.ч.).

VIII.1.3. нареч. + същ.:

— 'голямо количество-предмет': [дорей дорот] T^{I} , $\text{e}^{\text{E}}\text{O}^{\text{i}}$, много поколения (букв. поколения поколения).

Дори от тези ограничени примери се вижда, че чрез смихут-формите в иврит се изразяват най-разнообразни семантични отношения, а не само основното — за 'предназначение'.

Това означава, че ако приложим към ивритския „смихут“ 'родителната относба', ще трябва да се напомни, че става дума за семантика на словосъчетания, които в българския са: 1. предложни с несъгласувано определение; 2. безпредложни с несъгласувано определение; 3. безпредложни с приложение; 4. прилагателно + съществително; 5. наречие + съществително.

— В рамките на семантиката на българските предложни с несъгласувани определения се вижда, че основните семантични отношения, типични за тези словосъчетания в българския език, са налице в една безпредложна структура от две съществителни в иврит.

— В рамките на семантиката на българските безпредложни с несъгласувано определение също е налице една от най-честите употреби от типа *чаши вода*, където едното от съществителните е название на вместилище.

— В рамките на семантиката на българските безпредложни с приложение също са налице основните значения в ивритската форма-смихут.

— „Смихут“ в иврит обозначава и отношения, характерни за типично атрибутивните структури в българския прилагателно + съществително.

— Смихут-формите от две съществителни могат да изразяват и типично отношение за 'количество-предмет', предавано в българския със структурата наречие + съществително.

— В някои словосъчетания е налице съотносимост с българските словосъчетания от две съществителни, в които едното е отвлечено съществително от глаголна основа (ОСГО). Налице са и ред примери с отглаголни съществителни в иврит, които участват нормативно във формите за „смихут“. Това означава, че „смихут“ обхваща и тези случаи, които тук бяха разгледани по-подробно и се знае априори, че те по същество съдържат глаголна семантика, която поради реакционното семантично управление ги прави семантико-синтактично синонимни на глаголните словосъчетания.

Това означава, че формата за смихут в иврит обединява в една и съща структура (безпредложна, с особена морфологична форма на първото от съществителните (особено за *м.р. мн.ч.*)) семантиката на няколко семантико-синтактични обекта (семантично и структурно-синтактично) от българския език. Общото за тях е възможността да ги обединим в по-общото понятие 'родителна относба', която характеризира отношенията между две съществителни имена.

Възможността, различена по-горе, да мислим за семантично приложение в рамките на 'копулативната родителна относба', т.е. при приложенията, където приложението/сказуемното определение не е съществително, а друга част на речта, се потвърждава като посока от следния факт от иврит. Във формите на

„смихут“ е възможно в първата позиция („нисмах“), която е със специфичния за „смихут“ афикс в м.р., да се яви прилагателно име. Говори се за „смихут“ при прилагателните имена. В тия случаи става дума за структура Същ.¹ + Прилагат. + Същ.². Прилагателното управлява рода и числото на второто от съществителните, а самото то е съгласувано с първото съществително. Напр. [кал даат] *’Úá,áè’Íá’á* лекомислена (букв. лека на мнение) ([кала] *%ó’Íá’á* лека). Тия словосъчетания са възможни, защото става дума за съчетанията [иш кал даат] *’Úá,áè’Íá’á’È* лекомислен мъж (букв. мъж с леко мнение) и [иша калат даат] *’Úá,áè’Íá’á’%ó’àÈ* лекомислена жена (букв. жена с леко мнение).

„Смихутът“ действително е за/при прилагателното име, а не при/за съществителното име, към което то е определение. Нормативното наличие на прилагателно име в една форма, която е по-често срещана при съществителните, дава основание да направим паралел с казаното от Теодоров-Балан и Н. Костов [Костов, 1939, с. 207] за явленията при обособяване на определение, наречени от нас семантично приложение [Алмалех, 1993]. Нормативното наличие в службата на сказуемно определение (синонимно на приложението) на други части на речта, освен съществително, също дава представа за това, че тук става дума за логически универсалии. Както се вижда, иврит дава потвърждение за възможността прилагателно да е в морфологико-синтактична позиция и форма, типична за съществителното.

VII.2. Определителен член и „смихут“. Ако трябва да се използва определителен член в смихут-формите (определителният член в иврит е предпоставен, при писане се изписва заедно с думата, към която стои), то членът се поставя към непроменящото се афиксално второ съществително. Например:

[бейт мишпат] *Èçà’ÓÑè’ÈÁÖ* съд, съдебна зала, сграда на съда (букв. дом на/за съда)

членувано — [бейт ха-мишпат] *Èçà’Ó%áÑè’ÈÁÖ* съдът, съдебната зала, сградата на съда.

От една страна, „смихут“ не е напълно свободно словосъчетание (без да достига степените на обвързаност при идиомите и фразеологизмите), а от друга страна то има синтактично поведение като свободно свързващите се определяемо и определение. Определителният член към смихут-формата се поставя перманентно само към второто от съществителните. Като се има предвид, че мястото на определението в иврит е задпоставено, то и появата на определителния член към второто съществително маркира положението от свободното словосъчетание. От друга страна, ако трябва да добавим определение към едното от съществителните (независимо кое), това определение се поставя след „обединението“ („смихут“), а не се допуска да застава между двете съществителни.

Правописът на смихут-формите традиционно е с чертица между двете съществителни имена. Днес обаче често в практиката чертицата се изпуска. Дори Академията за езика иврит, свързана с религиозните среди и познанието за библейски иврит (езиковедската гилдия е друг правоговорен и правописен законодател), също препоръчва вече „по-малко чертици“.

Причината за интереса, проявен тук към „смихут“, е не само наличието на богата семантика на тази структура от две, безпредложно свързани съществителни в иврит, придружени с наличие на особена, падежна по същество, флексия на първото съществително, а и възможността тези словосъчетания да се употребяват в разнообразни ситуации и контекст с цялото им семантично разнообразие.

Влязох в столовата. (букв. стаята за ядене)
[нихнасти ба-хадар охел] יִיְוִיִּתֶּהּ ׀ ,אֲבֵיִאִיָּא עִנְיֹן אִיָּא אֲנִי (хедер) ׀ ,וְאִיּוֹ
стая).

2. (Аз) Живея в дом „Милман“. [ани гар бе-бейт милман] .וְאִיָּא יֵשֵׁב בְּבֵית מִלְמָן עִנְיֹן אִיָּא אֲנִי

3. Изпих четири чаши вода. [шатити арба косот маим]

יֵשֵׁב אִיָּא יְוִיב ׀ אֲרַבָּא אֲנִי עִנְיֹן אִיָּא אֲנִי

В крайна сметка смихут-формите в иврит маркират една важна особеност на логическо-лингвистичната картина на света, която се изгражда в едно езиково съзнание, познаващо само иврит. Тази картина е твърде различна от етнолингвистичните параметри на безпредложните субстантивни словосъчетания в българското езиково съзнание. Не забравяме, че макар и с особена форма на първото от съществителните, става дума за безпредложно свързани две съществителни.

Трябва да се подчертае, че тук става дума за съотношението семантика-синтаксис, защото е налице синтактична структура от две съществителни. Проблемите на лексикалната семантика и т.нар. от Р. Русинов [Русинов, 1996] „вътрешна мотивация/форма на думата“ или „семантична мотивация“ в примери като *летище* — *air-port* (въздушно пристанище) са налице и за иврит. Достатъчен е един пример, за да се очертае допълнителната етнолингвистична разлика на картината на света при номинацията на лексикално равнище между българското и ивритското езиково съзнание, където се вижда, че лексеми/термини с еднакво значение имат различни „мотивиращи признаци“. *Електрическа крушка* на иврит се образува от корена на *свещ*, *светлина*, *свещник* чрез афиксация, по типичните за семитски език начини. Няма нито дума за електричество, нито дума за формата на предмета (*крушка*), заимствана от природен обект — *светлина* [ор], *свещ* [нер], *електрическа крушка* — [нурà].

Крайният извод от прегледа на смихут-семантиката е, че 'родителната относба' в иврит включва много повече семантични отношения, отколкото съответната синтактична структура от две съществителни имена в българския. Това води до две по-важни заключения: 1. Лингвистичната картина на света у носителите на иврит езиково съзнание е различна от тази у носителите на българско езиково съзнание.; 2. 'Родителната относба' на Теодоров-Балан е една добра идея, която в годините получава конкретизация и развитие.

Библиография

- Адамец, 1973: П. Адамец, О семантико-синтаксических функциях и деадективных существительных. — *ФН*, № 4.
- Алмалех, 1990: М. Алмалех, Семантични отношения в словосъчетания от две съществителни, свързани с прилагане (несъгласувани определения). — *Български език*, кн. 4, с. 350—357.
- Алмалех, 1991: М. Алмалех, Семантични особености на словосъчетанията от две съществителни, свързани безпредложно. — *Български език*, кн. 4, с. 373—378.
- Алмалех, 1993: М. Алмалех, Семантика и синтаксис, Библиотека „Дебюти“, УИП „Св. Климент Охридски“.
- Алмалех, 2000: М. Алмалех, Някои семантични и синтактични явления при удвояване на допълнението в съвременния български книжовен език. — *Едно поколение български езиковеди* — УИП „Св. Климент Охридски“, София, с. 210—218.
- Андрейчин, 1978: Л. Андрейчин, Основна българска граматика, Наука и изкуство, София.
- Богданов, 1977: В. В. Богданов, Семантико-синтаксическая организация предложения, Л.
- Бояджиев, 1997: Ж. Бояджиев, Увод в езикознанието, Хр. Г. Данов, Пловдив.
- ван Велин, Ч. Фоли, 1982: ван Велин, Р., Ч. Фоли, Референциально-ролевая грамматика. — *Новое в лингвистике*, т. 11.
- Георгиева, 1968: Е. Георгиева, За някои граматико-синтактични промени на миналите страдателни причастия в съвременния български книжовен език. — *Известия на Института за български език*, кн. XVI.
- Гухман, 1981: М. М. Гухман, Историческая типология и проблема диахронических констант, М.
- Илиева, Алмалех, 1985: К. Илиева, М. Алмалех, За адекватността на езиковите модели. — *Български език*, кн. 5., с. 441—448.
- Калдиева-Захариева, 1977: Ст. Калдиева-Захариева, *Отвлечени съществителни от глаголни основи в съвременния български книжовен език*, Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен „Кандидат на филологическите науки“, Институт за български език — БАН, София.
- Кожин, 1974: А. Н. Кожин, Хрестоматия по истории русского литературного языка, Москва.
- Колковска, 1993: С. Колковска, *Термини за процеси в съвременния български книжовен език*, Дисертация за получаване на научната степен „кандидат на филологическите науки“, Институт за български език — БАН, София.
- Костов, 1939: Н. Костов, Българска граматика., Книгоиздателство „Казанлъшка долина“, София.
- Лакова, 1984: М. Лакова, Местоименните въпросителни изречения и теорията за семантичните роли. — *Български език*, кн. 4, с. 316—323.
- Лакова, 1997: М. Лакова, Категорията неадефинитност/адефинитност, или категорията определеност/неопределеност. — *Български език*, кн. 1.
- Леви, Секбах, 1995: Y. Levy, F. S e c k b a s h, ed. Y. Levy, Oxford English-Hebrew, English-English Dictionary. (Англо-иврит, иврит-английски

- речник), Kerperman — Lonnie Kahn, Keter Enterprises, Jerusalem.
- Михневич, 1976: А. М и х н е в и ч, Именные количественные словосочетания в беларусском языке на фоне болгарского.— *Бюлетин за съпоставително изследване на български език с други езици*, кн. 5.
- Москов, 1982: М. М о с к о в, Езикознание, Наука и изкуство, София.
- Пенчев, 1984: Й. П е н ч е в, Строеж на българското изречение., Наука и изкуство, София.
- Пометкова, 1999: Я. П о м е т к о в а, „Синтактична синонимия на подчинени изречения и конструкции с отглаголно съществително име на -не в съвременния български език“, Дисертация за присъждане на научната и образователната степен „доктор“, Институт за български език — БАН, София.
- Първев, 1970: Х р. П ъ р в е в, Съвременният български книжовен език и проблемата за сегашно страдателно причастие. — *Известия на Института за български език*, кн. 19, с. 123—130.
- Първев, 1993: Х р. П ъ р в е в, Нелични глаголни форми. — *Граматика на съвременния български език*, т. 2, с. 371—366, Издателство на Българската академия на науките, София.
- Русинов, 1996: Р. Р у с и н о в, Ст. Г е о р г и е в, Лексикология на българския книжовен език., Абагар, Велико Търново.
- Соломоник, 1998: А. С о л о м о н и к, *Практическа граматика иврита.*, Фондация за съхранение на културата „Ейехудид“.
- Стамболиева, 1987: М. С т а м б о л и е в а, *То ве и съм в системата на английски и български език*, Автореферат на дисертация за присъждане на научното звание „Кандидат на филологическите науки“, СУ „Климент Охридски“, София.
- Стоянов, 1964: С т. С т о я н о в, Граматика на българския книжовен език., Наука и изкуство, София.
- Стоянова, Алмалех, 1990: D. S t o i a n o v a, M. A l m a l e c h, Analiza semantico-sintactică a unui grup sintagme nominale alcătuite din două substantive în limbile Bulgară și Română. — *Studii și Cercetări Lingvistice*, Editura Academiei Republicii România, Bucuresti, anul XLI, No. 5-6, , București, 1990. (Семантико-синтактичен анализ на една група субстантивни словосъчетания от две съществителни в български и румънски език. — *Studii și Cercetări Lingvistice*, Издание на Академията на Република Румъния, година XLI, кн. 5—6, с. 463—474, Букурещ).
- Теодоров-Балан, 1940: А л. Т е о д о р о в - Б а л а н, Нова българска граматика., Книгопечатница Т. Ф. Чипев, София.
- Теодоров-Балан, 1954: А л. Т е о д о р о в - Б а л а н, Българско склонение.— *Български език*, кн.1.
- Теодоров-Балан, 1957: А л. Т е о д о р о в - Б а л а н, Склонение и спрежение в българската граматика. — *Езиковедски изследвания в чест на акад. Ст. Младенов*, Издателство на БАН, София.
- Тодоров, 1997: В. Т о д о р о в, За детерминиращата функция на кратките притежателни местоимения в българския език като общоезиково явление (в съпоставка със семитските езици). — *Български език*, кн. 3, с. 44—47.
- Уфимцева, 1968: А. А. У ф и м ц е в а, Слово в лексико-семантической системе языка, М.
- Филмор, 1968: С h. F i l l m o r e, The Case for Case. — *Universals in Linguistic Theory*, ed. by E. Bach, R.T. Harms, New York. (Руски превод в: *Новое в зарубежной лингвистике*, т X, Прогресс, Москва, с. 369—495).

- Филмор, 1977: Ch. Fillmore, The Case for Case Reopened. — *Syntax and Semantics*, Vol. 8 (Ed. by P.Cole and J.M.Sadock), New York-San Francisco-London, pp. 59—81. (Руски превод в: *Новое в зарубежной лингвистике*, т. X, Прогресс, Москва, с. 496—530).
- Щайнке, 1988: К. Щайнке, Позиция на причастията в граматиката на съвременния български книжовен език. — *В помощ на преподаването на български език на чуждестранни студенти*, Университетско издателство „Климент Охридски“, с. 268—282.

Списък на съкращенията

- М.А. — Мони Алмалех
 ОСГО — отвлечени съществителни от глаголни основи
 ОСИ — отглаголно съществително име
 прил. — прилагателно име
 СР — семантична роля
 същ. — съществително име
 * — неправилно изречение/пример